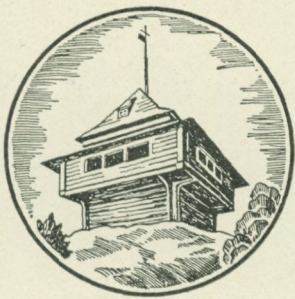

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1941**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1941

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Kronprinsen och prins Gustaf Adolf på Skansen vid defileringen under "Det frivilliga försvars dag" den 15 september 1940. Foto Dagens Nyheter.

Tryckt hos

Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1941

EN KANNA MED ERIK XIV:S BILD

av Marshall Lagerquist

I den redogörelse för 1939 års förvärv till Nordiska museets högreståndsavdelning, som finnes införd i Fataburen 1940, omnämndes en "Schnelle" med Johan III:s bild och året 1574, mottagen som deposition av Köbstadmuseet Den gamle By i Aarhus. Sedan den nämnda redogörelsen tryckts, ha några intressanta rön beträffande kannans ursprung gjorts, vilka kunna motivera ett utförligare omnämnande.

Kannen har en höjd av 35,7 cm utan lock och en diameter i botten av 11 cm. Materialet är stengods och färgen kakaobrun. Ytan utgöres av en svagt knottrig, glänsande saltglasyr. Locket är av tenn och på insidan försett med roststämpel, i vars krona tenngjutarens signatur H.N.S. är insatt. Tumtrycket är utformat som två korsade kvistar med var sitt granatäpple med blotade kärnfrukter.

Som framgår av bilden (se Fataburen 1940, sid. 177 f.) har kannan på sidan ett rombiskt ornament med inskriven porträttmedaljong, vilket ästadkommits med stämpel och påsatts med slicker före bränningen. Det i medaljongen ingående svenska riksvapnet (bakvänt) anger att bröstbilden föreställer en svensk furstlig person. Årtalet 1574 pekar hän mot konung Johan III. Men detta årtal har dock ej något samband med den avbildade utan hör ihop med de i medaljongen förekommande bokstäverna I E. Därav framgår att kannan tillverkats 1574 av Jan Emens — tillhörande den ryktbara rhenländska krukmakarefamiljen Mennicken — i Raeren, vilken på detta sätt stundom lät signera sina arbeten. En ikonografisk kritik, i detta fall möjlig trots

bildens i viss mån hantverksmässiga utförande, ger vid handen, att porträttet ej kan föreställa Johan utan hans broder och företrädare Erik. Samma karakteristiska fysionomi återfinnes på ett flertal målade porträtt av Erik XIV, särskilt det från 1561 i Nationalmuseum och det samma år utförda i hertiglga målningssamlingen i Meiningen. Det är emellertid möjligt att påvisa den omedelbara förebilden, den som stämpelskäraren en gång tvivelsutan haft inför ögonen, nämligen det här avbildade av antwerpenförläggaren Lieftrinck 1562 utgivna sticket. Avgörande härvidlag är att konungens rustning på sticket har samma uppstående, kragliknande kanter på axelstyckena som förekomma på kannans bild.

På Lieftrincks kopparstick uppträder jämväl det svenska riksvapnet, men detta har i motsats till vapnet på kannan hjärtsköld med vasavapnet. Dessutom äro kronorna olika; i det förra fallet Eriks slutna krona, i det senare närmast den äldre öppna. Måhända har det lilla formatet på vapnet i medaljongen ej inbjudit till detaljarbete, något som ifråga om den minimala hjärtskölden förefaller ha legat utanför möjligheternas gräns. Vad kronan beträffar, är den i sin starkt stiliserade form ej menad som en trogen återgivning av den gamla svenska, öppna konungakronan.

Kannen har givetvis ej utgjort någon enastående produkt av den emenska verkstaden, utan typen, både med avseende på form och dekorering, måste en gång ha utgått därifrån i otaliga exemplar. Men tiden har gått hårt åt beståndet, och fram till våra dagar äro endast några få kannor av detta slag bevarade, till vilka Nordiska museets sluter sig.

I sitt arbete Das Rheinische Steinzeug påvisar Otto von Falke ett ståtligt och välbevarat "Bartmannkrus" med det rombiska ornamentet på sidan i Langaardska samlingen i Oslo. Han anger emellertid porträttet som föreställande Johan III. Samma ornament förekommer också enligt von Falke på en brun kanna i Landesmuseum i Münster. Större eller mindre skärvor, funna i jorden, visa dock att typen ej varit ovanlig i slutet av 1500-talet.

ERICVS D G SVECORVM
GOTHORVM VANDALO^s
RVMQ^{ue} REX
ANNO 1562

ÆTATIS SVÆ 29

Liefvink gravé.

Erik XIV. Kopparstick utgivet 1562 av Liefvink i Antwerpen.

I det danska Nationalmuseet finnes, som Christian Axel Jensen haft älskvärdheten meddela, en liknande kanna, vars ornament härrör från samma matris som använts för Nordiska museets exemplar. Men en stor del av mynningsranden på den danska kannan, som för övrigt är ett jordfynd från Helsingör, har förlorats och senare kompletterats med gips. Den är betydligt lägre, blott 25,5 cm hög, och saknar lock. Från Danmark känner man ytterligare åtminstone fem större och mindre fragment med delar av Erik XIV:s porträtt ingående i ornamentet, alla i Nationalmuseet. En av dessa skärvor visar dock att samma ornament men utan Jan Emens signatur funnits i mindre form; porträttmedaljongens diameter är blott 6,2 cm mot 7 cm i vanliga fall. Från Sverige lär ett fragment av reliefen vara känt. Det säges ha påträffats vid grävning inom kungsgården Lillös ägor i Kristianstads län.